

“Брацтва Рускай Праўды” на Палессі і атаман Дзяргач.

Самай загадкавай манархісцкай арганізацыяй на Захадзе было “Брацтва Рускай Праўды” (БРП), створанае ў 1921 г. вядомым паэтам-сімвалістам Сяргеем Сакаловым (літаратурны псеўданім – Сяргей Крэчэтаў), герцагам Георгіем Лейхтэнбергскім і генералам Пятром Красновым. Адна з даследчыкі: А. Будніцкі¹, А. Добкін² лічаць БРП літаратурным праектам паэта-сімваліста, іншыя – Л.Шкарэнкаў³, Д. Зубараў ацэньваюць арганізацыю як “вполне реальную (хотя, конечно, она о себе воображала больше, чем было на самом деле)”⁴.

У Пінску першая расейская манархісцкая арганізацыя ўзнікла ў пачатку 1922 г. Яе стваралі афіцэры, якія прыехалі з Берліна: Духапельнікаў, Страдзін-Перамыкін, Харытонаў і інш.⁵ Паколькі С.Сакалоў-Крэчэтаў жыў у Берліне, то, можна меркаваць, што гэтыя афіцэры (многія з іх ваявалі

---

¹ Будницкий О. Братство русской правды – последний литературный проект С.А. Соколова-Кречетова // Новое литературное обозрение. 2003. № 64. С. 114-143.

² Добкин А. Годы испытаний и мужества. Мн., 1973.

³ Шкаренков Л.К. Агония белой эмиграции. Москва, 1981.

⁴ Зубарев Д.И. Красная чума и белый терроризм (1918-1940) [в:] Индивидуальный и политический террор в России. XIX – начало XX в.: Материалы конференции. Москва, 1996.

⁵ Дзяржаўны архіў Берасцейскай вобласці (далей – ДАБВ). Ф. 2002. Воп. 2. Спр. 1. Арк. 171.

ў арміі Булак-Балаховіча) былі “братчыкамі”. Неўзабаве Пінск стаў цэнтрам падпольнага манархісцкага руху не толькі Палескага ваяводства, але і ўсёй Польшчы. Гэтаму спрыяла і блізасць мяжы з СССР, і недалёкасць ад Лунінца – цэнтру паўстанцкага руху “Зялёны Дуб”, а таксама вялікая колькасць пражываючых у Пінску былых вайскоўцаў белай арміі, а таксама аддзелаў Булак-Балаховіча. Безумоўна, нельга з упэўненасцю сцвярджаць, што атрады “Зялёнага Дуба” былі падпарадкаваныя непасрэдна БРП (як апошняя пра гэта заяўляла), але нейкія рэальныя сувязі паміж імі былі. Агенты “двойкі” 20 снежня 1922 г. даносілі: “...устаноўлена таксама, што ў Пінску некаторыя беларускія дзеячы вядуць манархісцкую акцыю, кіраўніком якой з’яўляецца член Беларускага цэнтральнага выбарчага камітэту ў Вільні нейкі Корж (магчыма, Мікалай Крывашэін – псеўданім “атаман Корч” – *А.І.*). Акрамя яго, актыўна ўдзельнічаў у гэтай арганізацыі вядомы беларускі дзеяч, былы афіцэр 2-га аддзялення Генеральнага штабу (“двойка” – *А.І.*) пры камандаванні войскамі Сярэдняй Літвы Павал Жаўрыд”⁶.

Калі ў ліпені 1924 г. узнік “Рускі Агульна-Вайсковы Саюз” (РАВС), то амаль усе члены БРП у Пінску сталі таксама і яго ўдзельнікамі. Пінская паліцыя не магла адмежаваць БРП і РАВС: “Дзейнасць “Брацтва Рускай Праўды” і “Рускага Агульна-Вайсковага Саюза” так узаемна пераплеценыя, што цяжка адрозніць, дзе канчаецца дзейнасць адной арганізацыі і пачынаецца другой, і наадварот. Абедзве гэтыя арганізацыі працуюць салідарна на тэрыторыі саветаў, а раздзяленне працы з’яўляецца такім, што БРП, галоўным чынам, займаецца зборам грошай на патрэбы абедзвюх арганізацый, аднак кіраўніцтва належыць да РАВС”⁷. Гэтае супрацоўніцтва выразна абазначылася ў

⁶ ДАБВ. Ф. 67. Воп. 1. Спр. 768 Арк. 83.

⁷ ДАБВ. Ф. 1. Воп. 9. Спр. 469. Арк. 141.

Пінску, дзе галоўнымі манархістамі былі Зміцер Капацінскі (былы ўдзельнік разгромленага “Кіеўскага абласнога цэнтра дзеянняў”⁸), Сямён Брадовіч, інжынер Мікалай Катовіч, палкоўнік Станіслаў Мацкевіч (былы намеснік камандзіра Каўказскай дывізіі), інжынер Канстанцін Пятроўскі і былы віцэ-губернатар Барыс Палеалог (родны брат аднаго з кіраўнікоў БРП Сяргея Палеалога). Намі ў архіве знойдзены цікавы дакумент: “У выдавецтве (органа БРП газеты “Русская Правда” – *А.І.*) працуюць Мікалай Катовіч з Берасця (у 1928 г. пераехаў у Берасце з Пінска. – *А.І.*) і Эдуард Каріус з Бялграда”⁹. Заўважым, што казацкі генерал Каріус меў пінскія карані і ў 1928 г. пасяліўся на Палессі.

Пінск меў дачыненне і да знакамітай чэкісцкай аперацыі “Трэст”. У пісьмах пінскіх манархістаў да генерала Куцэпава і вялікага князя Мікалая Мікалаевіча часта згадваюцца “трэстаўцы”: Ю. Мукалаў і П. Дзямідаў (Арсіні). Напрыклад, “...у канцы сакавіка 1924 г. прыехаў у Пінск Дзямідаў, адкуль у сярэдзіне красавіка выехаў у Савецкую Расею, дзе быў арыштаваны за прыналежнасць да манархісцкай партыі”¹⁰. Зміцер Капацінскі быў прызначаны генералам Куцэпавым на пасаду начальніка агітацыйнага аддзела манархісцкай арганізацыі ў савецкай Расеі. Але самае цікавае ў тым, што ва ўсёй савецкай і расейскай гістарыяграфіі аперацыі “Трэст” яго прозвішча нават не згадваецца, хоць Капацінскі быў арганізатарам гучнага забойства савецкага пасла Пятра Войкава. 5 верасня 1925 г. польскія паліцыянты паведамлялі: “Зараз Капацінскі чакае візу ў Чэхаславакію. У Чэхіі Капацінскі павінен спецыяльна

⁸ Голинков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в СССР. Москва, 1980. Кн. 2. С. 184.

⁹ ДАБВ. Ф. 1. Воп. 9. Спр. 469. Арк. 234.

¹⁰ ДАБВ. Ф. 2001. Воп. 4. Спр. 1994. Арк. 32.

арганізаваць тэрарыстычную банду ў складзе 8 чалавек, каб рабіць замахі на ўсіх савецкіх чыноўнікаў, асабліва на вышэйшых – з пасольстваў, консульстваў, а таксама гандлёвых замежных місій”¹¹.

ДПУ добра ведала пра дзейнасць Капацінскага і пра яго падрыхтоўку замаху на савецкага пасла ў Польшы. “Посланцы Артузова вступілі ў Варшаве з Таліковскім і вучылі яму цікавае Другога аддзела генштаба свежыя звесткі аб Чырвонай арміі. Ад яго яны ведалі аб спробе з боку белых паўстанцаў у Варшаве П.Л. Войкова”¹². Але ДПУ нічога не зрабіла, каб уратаваць жыццё паслу. І гэта пры тым, што рэзідэнтам у Варшаве тады быў адзін з лепшых савецкіх разведчыкаў Станіслаў Глінскі. А сам Войкаў, папярэджаны за некалькі дзён да замаху польскімі ўладамі, адмовіўся ад прапанаванай аховы¹³. Мала таго, здаецца, што ДПУ з дапамогай свайго агента Вячаслава Адамовіча (атамана Дзяргача) знайшло і забойцу – Барыса Каверду. Гэты дзевятнаццацігадовы юнак працаваў у віленскай газеце “Беларускае Слова”, дзе рэдактарам быў Арсень Паўлюкевіч, сябра Дзяргача. Напрыканцы жыцця Барыс Каверда ў сваіх успамінах пісаў, што думка пра забойства Войкава з’явілася ў выніку доўгіх гутарак з рэдактарам “Беларускага Слова” А. Паўлюкевічам¹⁴. Напэўна, Каверда не сказаў усёй праўды: пакрываў атамана Дзяргача, які ўсяго праз тры месяцы арганізаваў у той жа Варшаве замах Трайковіча на савецкага дыпкур’ера Шлессера.

¹¹ ДАБВ. Ф. 2026. Воп. 1. Спр. 354. Арк. 89.

¹² Прянишников Б. Незримая паутина. ОГПУ-НКВД против белой эмиграции. Москва, 2004. С. 132.

¹³ “Дело Коверды” в освещении эмигрантской прессы (1927 г.) [у:] http://www.antibr.ru/studies/ao_pokvoik_k.html.

¹⁴ Тамсама.

У апошні час асоба легендарнага партызанскага камандзіра Вячаслава Адамовіча (Дзяргача) прыцягвае ўвагу як беларускіх¹⁵, так і польскіх даследчыкаў¹⁶. Прычым нядаўна беларускія гісторыкі А.Пашкевіч і А.Чарнякевіч¹⁷ адшукалі ў польскіх архівах дакументы, дзе раскрываецца авантурызм атамана Дзяргача, які працаваў адначасова на польскую і савецкую разведкі. Паспрабуем засяродзіцца на некаторых цікавых момантах біяграфіі Вячаслава Адамовіча ў дадзены перыяд.

Так, Н.Стужынская адзначае, што атрадам “Зялёнага Дуба” зрэдку дапамагаў прадуктамі Радаслаў Астроўскі, які з 1920 па 1923 г. займаў пасаду кіраўніка Пінскага аддзелу польска-амерыканскага камітэта дапамогі дзецям¹⁸. Напэўна, ужо тады стаў складвацца саюз “зялёнадубцаў”, расейскіх манархістаў і беларускіх нацыянальных дзеячаў. На выбары ў польскі сейм у 1922 г. яны пайшлі ў адным спісе № 16 (блок нацыянальных меншасцяў). А пасля выбараў начальнік Галоўнага штаба “Зялёнага Дуба” Уладзімір Ксяневіч (Грак) пастаянна сустракаўся ў Вільні

¹⁵ Пашкевіч А.Ф., Чарнякевіч А.М. Атаман Дзяргач: невядомыя старонкі біяграфіі, ці да гісторыі палітычнага авантурызму ў беларускім нацыянальным руху // Берасцейскі хранограф. Брэст, 2004. Вып. 4. С. 314-334; Романовский И.Ф., Гудов М.В. Антисоветское подполье в Беларуси в 1919-1925 гг. Мн., 2002; Стужынская Н.І. Беларусь мяцежная: з гісторыі ўзброенага антысавецкага супраціву: 20-я гг. XX ст. Вільня, 2000.

¹⁶ Januszewska-Jurkiewicz I. Przyczynek do losów przywódców “Zielonego Dębu” w świetle sprawozdań Policji Politycznej w Wilnie lat 1923-1926 // Białoruskie Zeszyty Historyczne. 2001. № 15. S. 222-223; Łatyszczek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917-1923. Białystok, 1995.

¹⁷ Пашкевіч А.Ф., Чарнякевіч А.М. Атаман Дзяргач: невядомыя старонкі біяграфіі...

¹⁸ Стужынская Н.І. “Зялёны Дуб” // Беларускі гістарычны часопіс. 1995. № 1. С. 62.

з Радаславам Астроўскім¹⁹. Прычым з дакументаў архіва КДБ вынікае, што Астроўскі пасылаў Ксяневіча ў Менск для перамоў з А.Чарвяковым і У.Ігнатоўскім. Н. Стужынская лічыць гэта правакацыяй Астроўскага. Нам здаецца, што можна казаць пра спробу згуртаваць нацыянальныя сілы для стварэння адзінай Беларускай дзяржавы. Тут ёсць месца для роздумаў.

З дакументаў “двойкі”²⁰ вынікае, што ўжо ў 1920 г. атаман Дзяргач пачаў супрацоўнічаць з польскай разведкай дзеля каардынацыі барацьбы з бальшавікамі. Але ў 1923 г. ён стаў пастаўляць палякам непраўдзівую інфармацыю. Мажліва, што ўжо з гэтага часу Дзяргач працаваў на савецкую разведку. Як адбылася яго вярбоўка? Гэта пытанне да даследчыкаў, якія будуць працаваць ў архівах КДБ.

Апафеозам аперацыі па дэзінфармацыі польскай разведкі сталі паведамленні Дзяргача ў 1925 г. пра стварэнне ў Менску “Камітэту дзейнасці”²¹, які нібыта рыхтаваў паўстанне ў Заходняй Беларусі. На жаль, гэта была няўдалая прыдумка ДПУ, паколькі паслужыла адной з падстаў ліквідацыі Беларускай сялянска-работніцкай грамады. У 1926 г. Вячаслаў Адамовіч актывізаваў сваю дзейнасць у БРП, стаў кіраўніком яго віленскага аддзела (дарэчы, яго намеснікам быў У.Ксяневіч). У 1926 і асабліва ў 1927 г. на старонках газеты “Русская Правда” з’яўляліся апавяданні пра подзвігі “братчыкаў-зялёнадубцаў” у савецкай Расеі. Аднак Н.Стужынская піша: “1925 г. – час кардынальных зменаў у беларускім руху. “Зялёны Дуб” не пазбегнуў агульнага лёсу антыбальшавіцкіх арганізацый. Восенню

¹⁹ Januszewska-Jurkiewicz I. Przyczynek do losów przywódców “Zielonego Dębu”...

²⁰ Тамсама.

²¹ Пашкевіч А.Ф., Чарнякевіч А.М. Атаман Дзяргач: невядомыя старонкі біяграфіі ... С. 324.

да атамана Дзяргача не прыйшоў ні адзін добраахвотнік. Як складаўся далейшы лёс арганізацыі і многіх яе членаў, нам пакуль невядома, яна знікае з палітычнай арэны”²². Сам атаман Дзяргач перабраўся ў Вільню, каб пісаць палітычныя і літаратурныя опусы пра “подзвігі” зялёнадубцаў.

Адразу пасля забойства Войкава адбыліся арышты рускіх манархістаў па ўсёй Польшчы, але з краіны выслалі толькі трох: Дзяргача і яшчэ двух віленскіх манархістаў - рэдактара газеты “Віленское утро” Рамашова і Мысліна. Напэўна, у польскай паліцыі былі сур’ёзныя падставы падазраваць атамана ў падрыхтоўцы замаху на пасла. На падставе фактаў з ніжэйпрыведзенага дакумента можна зрабіць выснову, што менавіта Вячаслаў Адамовіч нанёс “смяротны удар” БРП, а савецкі агент Аляксандр Кольберг ужо “толькі дабіў” брацтва²³.

У свой час генерал Пётр Врангель²⁴ падтрымаў дзейнасць БРП, ён спадзяваўся, што брацтва, у процівагу баявым дружным генерала Куцэпава, стане свабодным ад уплыву бальшавіцкіх агентаў. Але з гэтага нічога не атрымалася праз добрую працу ДПУ.

У савецкі час, таксама і зараз, надрукавана шмат навуковых прац і кніг пра аперацыю “Трэст”, але амаль нічога не сказана пра не менш бліскучую чэкiсцкую аперацыю па ліквідацыі БРП. Чаму? Ёсць толькі адзін адказ: трэба будзе прызнаць, што і ДПУ прыклала сваю руку да забойства пасла Пятра Войкава. Цікава, што бацька яго забойцы, настаўнік, былы “савiнковец” Сафрон Каверда (мог быць знаёмы з Дзяргачом) узначальваў беларускую

²² Стужынская Н.І. Трагедыя зялёнадубцаў // Беларускі гістарычны часопіс. 1996. № 1. С. 36.

²³ Очерки истории российской внешней разведки. Москва, 1997. Т. 2. С. 161 – 164.

²⁴ Флейшман Л.В. В тисках провокации. Москва, 2003. С. 280.

партыю “Саюз працоўнага сялянства”, і падчас выбарчай кампаніі 1922 г. жыў у Берасці. Сам Барыс Каверда пасля выхаду з польскай турмы ў 1937 г., ажаніўся з берасцейкай; пасля вайны жыў у ЗША. Барыс Каверда (аж да самай смерці ў 1987 г.) спыняў у сям’і ўсякія размовы пра забойства Войкава. Чаго ён баяўся? Доўгіх шчупальцаў КДБ? Дарма. Член КПЗБ Іван Бубноўскі пісаў у сваіх успамінах: “В грудзендзскай тюрме сидел тогда Коверда – убийца посла СССР в Польше. (...) И всё-таки заключенные часто избивали его и даже собирались убить, но руководство партии не разрешило”²⁵.

---

²⁵ Годы испытаний и мужества. Мн., 1973. С. 51.